



ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದ ಸಮಾಜ ಕುರಿತ ವಿವರಣಾತ್ಮಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ

ಡಾ.ಬಿ.ಸಿ.ಸುರೇಶ್.¹

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವು ಹೆಚ್ಚು ಹತ್ತಿರವಾದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ತತ್ವಾನುಸಾರ ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವಿತದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ಷಣವೂ ನೈತಿಕವಾಗಿ ಮಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಈ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿವೆ. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಜೀವನವು ನೈತಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದವರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ದೇಶದಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆ, ಅನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯವನ್ನು ತಡೆಯಲು ಪರಿಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಸಮುದಾಯ, ಕುಟುಂಬ ಹಾಗೂ ದೇಶವನ್ನು ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರೂಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆ, ಧರ್ಮನಿರಪೇಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದವರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನೈತಿಕತೆ, ಸಮಾಜವನ್ನು ನ್ಯಾಯ ಹಾಗೂ ಸಮಾನತೆಯ ಆದರ್ಶಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲು ಕೇಳುತ್ತದೆ. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ ಜನವರ್ಗದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಹೋರಾಡಿದವರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು "ಹರಿಜನ" ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ ಜನವರ್ಗಗಳನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಪಡೆದವರಾಗಿ ನಂಬಿದವರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಜನರಿಗೆ ಜನಾಂಗೀಯವಾಗಿ ಅಥವಾ ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಪರಹಿತವಾಗಿ ನೋಡುವುದನ್ನು ತಡೆಯುವ ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ನ್ಯಾಯಕಾರಿ ಮಾನವೀಯ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ನೀಡುವ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಹಿಂದೂಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ನೀಡಿದವರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಮಾಂತ್ರಿಕ ವರ್ಗ ವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಕೆಲವರಿಗೂ ಹಕ್ಕು, ಕೆಲವರಿಗೆ ನಿಷಿದ್ಧತೆ) ವಿರೋಧಿಸಿದರು ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಗಾಗಿ ಜನರಿಗೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಪ್ರಗತಿ ಮತ್ತು ಏಕತೆಗಾಗಿ ಹೋರಾಡಲು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿದ್ದರು.

1. ಪ್ರಾಂಶುಪಾಲರು/ ಸಹ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಇತಿಹಾಸ ವಿಭಾಗ, ಶ್ರೀ.ಡಿ.ದೇವರಾಜ ಅರಸು ಸರ್ಕಾರಿ, ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು, ಹುಣಸೂರು.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಅಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಮೂಲಕ ಸಾರಿದವರು. ಅಹಿಂಸೆ ಎಂದರೆ; ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ಹಿಂಸೆ ತಡೆಯುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ನಾವು ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಮಾನಸಿಕ ಅಥವಾ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಿಂಸೆಯನ್ನೂ ತಡೆಯಬೇಕು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು "ಅಹಿಂಸೆ" ಎಂಬುದನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಅಹಿಂಸೆ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಹಾನುಭೂತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂದು ಬಲವಾಗಿ ನಂಬಿದವರು. ಈ ತತ್ವವು ರಾಜಕೀಯ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಮೂಲಭೂತ ಅಂಶವಾಗಿತ್ತು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ತತ್ವಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಎದುರಿಸುವ ತಂತ್ರವು "ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ"ವಾಗಿತ್ತು. ಇದು ಶಾಂತ, ಹಿಂಸೆಯುಳ್ಳ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಅಥವಾ ಹೋರಾಟವಾಗಿದ್ದು, ಜನರು ತಮ್ಮ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ತಮ್ಮ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿತು. ಅವರು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧದ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ "ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ" ಆಯ್ಕೆಮಾಡಿದ್ದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಸ್ವದೇಶೀ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆಯನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲು ಶ್ರಮಿಸಿದವರು. ಅವರು ಭಾರತವನ್ನು ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಲು, ಅದರೊಳಗಿನ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದವರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಜನರಿಗೆ ಖಾದಿ ಧರಿಸುವ ಮತ್ತು ಸ್ವದೇಶೀ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಖರೀದಿಸುವ ಮೂಲಕ ದೇಶದ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸಹಾಯ ಮಾಡುವಂತೆ ಸೂಚಿಸಿದ್ದರು. ಈ ಪ್ರಯತ್ನವು ದೇಶವನ್ನು ಬಾಹ್ಯ ಆರ್ಥಿಕ ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಲು ಒಂದು ಮಾರ್ಗವಾಗಿತ್ತು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಗ್ರಾಮೋದ್ಯಮಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಹೊರಹೋಗದೆ, ಗ್ರಾಮಗಳ ಪುನರ್‌ಉತ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಸ್ಥಳೀಯ ಆರ್ಥಿಕತೆಯನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸಲು ಬಯಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಮಾನತೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಯಾವುದೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಧರ್ಮವನ್ನು ಧಾರ್ಮಿಕ ಹೋರಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ, ಮುಸ್ಲಿಂ, ಸಿಖ್ ಮತ್ತು ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮಗಳ ನಡುವೆ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸಿದರು. ಅವರು "ಅಂಕುರ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಿ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಏಕತೆ ಮತ್ತು ಸಹಿಷ್ಣುತೆ ಕುರಿತ ಒತ್ತಾಯವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿದ್ದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ವಚ್ಛತೆ ಮತ್ತು ದೈಹಿಕ ಸ್ವಚ್ಛತೆ ಸೇರಿ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಹೃದಯ ಶುದ್ಧವಾಗಿರಲು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ನಂಬಿದ್ದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮಾನವೀಯ ಗುರಿಯನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸಲು ಮತ್ತು ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ಗಮನ ಹರಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮತ್ತು

ದಯೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದರು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಗಳನ್ನು ಬೇರೆಯವರಿಗೂ ಒದಗಿಸಲು ಬಯಸಿದವರು.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವು ಆಧುನಿಕ ಸಮಾಜವನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ, ಸಮಾನತೆ, ನ್ಯಾಯ, ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಶುದ್ಧತೆಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆ ನೀಡುವಂತೆ ರೂಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅವರು ಒತ್ತಾಯಿಸಿದ ತತ್ವಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾದ ಹೋಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಅನೇಕ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದವು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಸಮಾಜದ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ "ನೈತಿಕತೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಾಣ" ಎಂಬ ಆಲೋಚನೆ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದು, ಇದು ಅವರ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ಮತ್ತು ಹೋರಾಟವನ್ನು ನೈತಿಕತೆಯಲ್ಲೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಲು, ನೈತಿಕ ದಾರ್ಶನಿಕತೆಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲು ಬಹುಶಃ ಶಕ್ತಿಯುತವಾಗಿ ಕಟು ಅನಿವಾರ್ಯತೆಗಳು ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ಹೊತ್ತರು.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಪ್ರಕಾರ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನವು ನೈತಿಕವಾಗಿ ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸತ್ಯ, ಅಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯ ಮೇಲೆ ತಾರ್ಕಿಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರು; "ನಾನು ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಸತ್ಯದ ಹಕ್ಕಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನಡೆ, ಹೇಳಿಕೆ, ಹಾಗೂ ಆಲೋಚನೆ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಬೇಕು." ಅವರ ಪ್ರಕಾರ, ನೈತಿಕತೆಯ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಅವರ ಕೊನೆಯವರವರೆಗೂ ಅನುಸರಿಸಿದರು. ಹೋರಾಟವು ನಮ್ಮ ಹೃದಯವನ್ನು ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ, ಸಮಾಜವನ್ನು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸರಳತೆಯ ಭಾಗವಾಗಿ ನಾವು ಉತ್ತಮ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ರೂಪಿಸಬಹುದು ಎಂದು ಅವರು ಎಚ್ಚರಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರವು ದುರಾಗಮಿಯುಳ್ಳ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಅದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರಗತಿ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿ ತಲುಪಿಸಲು ದಾರಿಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ಅವರು "ಹೀನತನ" ಮತ್ತು "ಅಕ್ರಮ" ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯೊಂದಿಗೆ ನೋಡಲು ಹೆಚ್ಚು ಕಾಳಜಿ ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಅವರು ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೂಲಕ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿದರು. ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಭಾವಿಗಳಿದ್ದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಜನರ ಹಿತವನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇಡುವುದು ಮುಖ್ಯ ಎಂದು ಅನಿಸಿತು. ಅವರು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರು ನೈತಿಕವಾಗಿ ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯ ದುರ್ಬಳಕೆ, ಅಕ್ರಮ ಲಾಭಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮಾತ್ಮಕ ಪ್ರತಿರೋಧ ನೀಡಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದರು.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಸಹಾನುಭೂತಿಯ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಪರಿಗಣಿಸಿದರು. ಇದು ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಅವರ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಸಹ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ತತ್ವದ ಪ್ರಕಾರ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹಕ್ಕು, ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಧರ್ಮ ಅಥವಾ ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬನೆಯಿಲ್ಲದೇ ಸಮಾನವಾಗಿರಬೇಕು. ಅವರು "ನಮ್ಮ ನಡುವೆ ಭಿನ್ನತೆಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸುವುದರಿಂದ ನಾವು ಸಮಾಜವನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ದುಃಖವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು, ಪರಸ್ಪರ ಸಹಾನುಭೂತಿ ಮತ್ತು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬದುಕುವ ಕ್ರಿಯೆಯ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜವನ್ನು ಪುನಃ ನಿರ್ಮಿಸಲು ಚಿಂತಿಸಿದರು.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಬೇರೆಯವರ ಹಕ್ಕುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲದೆ, ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವಾಗಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸುವ ಹಕ್ಕು ಎಂದು ನಂಬಿದವರು ಮತ್ತು ಪರಿಪೂರ್ಣ ಸತ್ಯದ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವುದನ್ನು ಹಾರೈಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಪ್ರಮುಖ ಹೋರಾಟ ತಂತ್ರವೇನೆಂದರೆ, "ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ". ಇದು ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಶಾಂತ, ಹಿಂಸೆಯಿಲ್ಲದ ಹೋರಾಟವಾಗಿದೆ. ಅವರು ಸತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಮತ್ತು ಅನುಸರಿಸಲು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಶಾಂತಿಯುತವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದರು. ಅವರು ಚಿಂತಿಸಿದ ದೇಶವನ್ನು ದೇವರಾದಷ್ಟು ಸಮಾನ, ದಯಾಳು, ಮತ್ತು ಶುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೂಲಕ ಅವರು ಸಮುದಾಯ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಮುನ್ನಡೆಸಲು ಬಯಸಿದರು. ನೈತಿಕತೆ, ನ್ಯಾಯ, ಸಮಾಜದ ಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ತತ್ವಗಳು ಸಮಾಜವನ್ನು ಸದೃಢವಾಗಿ ಕಟ್ಟಲು ಮಾದರಿಯಾಗಿವೆ.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಸಾಮಾಜಿಕ ದೌರ್ಜನ್ಯದ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸಿದವರು. ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ ಎನ್ನುವ ವರ್ಗವು ಅತಿದೂರವಾದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹೊತ್ತಿದ್ದು, ಅವರು ಯಾವ ರೀತಿಯ ಮಾನವೀಯ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಅನೇಕ ಸಂದೇಶಗಳ ಮೂಲಕ ತಲುಪಿಸಿದರು. ಅವರು ಈ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ ಜನವರ್ಗವನ್ನು "ಹರಿಜನ" (ಅಥವಾ ದೇವರ ಜನರು) ಎಂದು ಕರೆದು, ಅವರು ದೇವರಿಂದಲೇ ಬಂದವರು ಮತ್ತು ದೇವರ ಆದೇಶವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ, ಸಮಾನ ಪ್ರಾಧಿಕಾರದ ಅರ್ಹತೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಎಂದು ಗುರುತಿಸಿದವರು. ಅವರು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಈ ವರ್ಗದ ಜನರನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಾನ್ಯತೆಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ, ಅವರ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ನೀಡಿದರು. ಅವರು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರ ಮೇಲೆ ಇದ್ದ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿಂದನೆ ಮತ್ತು ಅವಮಾನವನ್ನು ಕಡಿತಗೊಳಿಸಲು ಈ ಪದವನ್ನು ಬಳಕೆಮಾಡಿದರು. ಅವರ ಇಚ್ಛೆಯ ಪ್ರಕಾರ, ಅವರು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಆವರಿಸಿರುವ ಜಾತಿ ವಿಭಜನೆಗಳನ್ನು ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಲು ಮತ್ತು ಅಚೂತರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನೀಡಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು

ಅಚೂತತ್ವವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ವಿರೋಧಿಸಿದರು. ಈ ಪದವು ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರು ಹಾಗೂ ಅಚೂತರುಗಳನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇವರಿಗೆ ಮೂಲಭೂತ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ಬಹುದೂರವಾಗಿರುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ, ಮಾನವೀಯತೆಯ ನಿರಾಕರಣೆಯಂತಹ ವಿಧಗಳು ಇತ್ತು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಪ್ರಕಾರ, ದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಜನರಿಗೆ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ನೀಡಬೇಕು. ಅವರು ಅಚೂತರನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ತತ್ವಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಂದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದರು. "ಅಚೂತರು ಕೂಡ ದೇವರ ಸೃಷ್ಟಿ, ಅವರಿಗೆ ಸಕಲ ಮಾನವೀಯ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಹಿಂದು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಚೂತರಗಳಿಗೆ ದೇವರ ಪೋಷಣೆ, ಗೌರವ, ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಹೋರಾಟವನ್ನು ನಡೆಸಿದವರು. ಅವರು ದೇವರ ಕಾರ್ಯವೊಂದರಂತೆ, ಈ ಜನರಿಗೆ ಕೂಡ ಮಾನವೀಯ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಲು ವಿವಿಧ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದವರು.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಹೋರಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರಿಗೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಾನತೆ ನೀಡಿ, ಅವರನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಪಡೆದ ಪ್ರಜೆಯಾಗಿಸಲು ನಂಬಿದವರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಹಿಂದೂಧರ್ಮವನ್ನು ತಿದ್ದುಪಡಿ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಂಬಿದವರು. ಅವರು ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಚೂತರಿಗೆ ಅಧಿಕಮಾನ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಗೌರವವನ್ನು ನೀಡಲು ಹೋರಾಟ ಮಾಡಿದರು. ಅವರು "ಅಚೂತ" ಪದವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದವರು ಮತ್ತು ಅದನ್ನು "ಹರಿಜನ" ಎಂದು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ "ದೇವರ ಜನರು" ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಬಳಸುವುದರಿಂದ, ಅಚೂತರು ದೇವರಿಂದಲೇ ಬಂದವರಾಗಿರುವುದನ್ನು, ಹಾಗಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ವಿಶೇಷತೆ ಅಥವಾ ಅಸಮಾನತೆ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ನಂಬಿಕೆ ಹಚ್ಚಿದವರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಹಲವಾರು "ಹರಿಜನ ಸೇವಾ" ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದವರು. ಈ ಯೋಜನೆಗಳು ಅಚೂತರಿಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಅವರನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಮಾನ ಸಮುದಾಯದ ಭಾಗವಾಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದ್ದವು.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಹೋರಾಟಗಳನ್ನು ರಾಜಕೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ಸಮಾಜದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಅನ್ಯಾಯದ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಟವಾಗಿ ಕಂಡುಕೊಂಡರು. ಅವರು ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರೋಧವಾಗಿಯೂ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರಿಗೆ ನ್ಯಾಯ ದೊರಕಲು ಹೋರಾಡಿದವರು. ಮೊದಲು, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಡಿದರೆ, ಬ್ರಿಟಿಷರು ಭಾರತದಲ್ಲಿ "ವಿಭಜಿತ ಚುನಾವಣಾ ಮಂಡಲ"ವನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದರು. ಇದು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರಿಗೆ ತಲಾ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ನೀಡಿದರೂ, ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಲನವನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿಸಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಇದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದರು ಮತ್ತು "ಪೂರಕ ನ್ಯಾಯ"

ಮತ್ತು "ಸಹಭಾಗಿತ್ವ" ಸಂದೇಶವನ್ನು ಹರಡಲು ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರಿಗೆ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ನೀಡುವ ಹೋರಾಟವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಇದರತ್ತ ಅವರ ಗಮನ ಕೂಡ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ದಳಿತರಿಗೆ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ನೀಡುವ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಒತ್ತಾಯಿಸಿದರು.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಗಗಳ ಮಾನವೀಯ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರನ್ನು ಸಮಾನವಾಗಿ ಮತ್ತು ಗೌರವದಿಂದ ಬದುಕಿಸಲು ಮನಸ್ಸು ಹಾಕಿದವರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಹೋರಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆ, ಜಾತಿ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಟ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ತಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳು ದೇಶದ ಸಂಕಷ್ಟಮಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸೇರುವ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ, ಮಾನವೀಯ ಹಕ್ಕುಗಳ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಪಾಲನೆ, ಮತ್ತು ಭರತದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಒಕ್ಕೂಟವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಶ್ರದ್ಧಾವಂತವಾಗಿ ಹೋರಾಟ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವರ ಹೋರಾಟವು ಶಾಂತಿಗೆ, ದಯೆಗೆ ಮತ್ತು ಭಾವಪೂರಿತ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವಾಯಿತು.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂಗಳು ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲಿಂರು ಒಂದೇ ದೇಶದ ನಾಗರಿಕರಾಗಿದ್ದು, ಅವರಿಗೆ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕುಗಳು, ಗೌರವ, ಮತ್ತು ಬಾಂಧವ್ಯವಿರಬೇಕು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಪ್ರಕಾರ, ಧರ್ಮವು ಸಮಾಜವನ್ನು ವಿಭಜಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸಲಾಗಬಾರದು; ಬದಲಾಗಿ, ಇದು ಪರಸ್ಪರ ಸಹಾನುಭೂತಿ, ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸಹಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕು. ಹಿಂದೂ-ಮುಸ್ಲಿಂರ ಸಂಬಂಧವು ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿ, ಏಕತೆ ಮತ್ತು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಆಗಿತ್ತು. ಭಾರತವು ಹಲವಾರು ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪ್ರಚಾರಗೊಳಿಸಿರುವ ದೇಶವಾಗಿದ್ದರಿಂದ, ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಹಿಂದೂ-ಮುಸ್ಲಿಂರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಗಮನಹರಿಸಿದ್ದರು. ಅವರು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅಧೀನವಾಗಿಸುವುದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದರು. ಅವರನ್ನು ಶಾಂತಿ, ಪ್ರೀತಿಯ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲ ಜನರನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ತಂದಿರಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲು ತಾವು ನಿಜವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಹೇಳಿದಂತೆ, "ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ-ಮುಸ್ಲಿಂ ಸಂಬಂಧವು ಏಕತೆ ಮತ್ತು ಭದ್ರತೆಗೆ ಒಳಗೊಂಡಿರಬೇಕು, ಧರ್ಮವು ಸಮಾಜವನ್ನು ವಿಭಜಿಸಬಾರದು." ಅವರ ಪ್ರಕಾರ, ದೇವರ ಸಹಾಯದಿಂದ ನಾವು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಏಕತೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂದು ನಂಬಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರಿಗೆ ಜಾತಿ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಡೆದ ವಿಭಜನೆಗಳು ಸಮಾಜವನ್ನು

ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಹಿಂದೂ-ಮುಸ್ಲಿಮರ ಬಾಂಧವ್ಯವನ್ನು ಪುನರ್ನಿರ್ಮಿಸಲು ಅವರು ಮಹತ್ವದ ಹೋರಾಟ ಮಾಡಿದರು. ದೇಶವನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಒಳಗೊಂಡು ನಿಷ್ಠಾವಂತ ಧಾರ್ಮಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಲು ಅವರು ಹೋರಾಟಿಸಿದರು.

ಹಿಂದೂ-ಮುಸ್ಲಿಮರ ಏಕತೆಯ ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಬೇಕೆಂದು ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಬಯಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇತರ ಧರ್ಮಗಳ ಮೇಲಿನ ಗೌರವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದರು. ಅವರು ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಕೂಡ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕು ಮತ್ತು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹಾರೈಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಧಾರ್ಮಿಕ ಒತ್ತಡಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಘರ್ಷಗಳ ವಿರುದ್ಧ ತಮ್ಮ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು; "ನಾವು ಪ್ರತಿ ಧರ್ಮದ ಮುಖ್ಯ ಧೈಯವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ನಾವು ತಾಳ್ಮೆ ಮತ್ತು ಸಹಾನುಭೂತಿಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇತರರನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕು.

1920ರಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ "ಖಿಲಾಫತ್ ಚಳವಳಿ"ಯಲ್ಲಿ ಮುಸ್ಲಿಂ ಸಮುದಾಯದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡರು. ಈ ಹೋರಾಟವು ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧದ ಒಂದು ಸಮಾನ ನ್ಯಾಯಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆದಿದ್ದು, ಹಿಂದೂ-ಮುಸ್ಲಿಮರ ಏಕತೆಗಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜಿ ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲಿಂ ನಾಯಕರ ಸಂಯೋಜಿತ ಹೋರಾಟದ ಒಂದು ಮಾದರಿಯಾಗಿತ್ತು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು "ಖಿಲಾಫತ್ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ" ಮುಸ್ಲಿಂ ಸಮುದಾಯದ ಪರವಾಗಿ ಹೋರಾಡುವ ಮೂಲಕ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ-ಮುಸ್ಲಿಮರ ಹೋರಾಟಗಳ ನಡುವೆ ಏಕತೆಯನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಹರಿಜನ ಸೇವಾ ಆಂದೋಲನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಾಗ, ಇದರಲ್ಲಿ ಮುಸ್ಲಿಂ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಕೂಡ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅಚೂತರಿಗೆ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ನೀಡುವ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಅವರು ಮುಸ್ಲಿಂ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಧರ್ಮದಿಂದಲೂ, ಮುಸ್ಲಿಂ ಸಮುದಾಯದಿಂದಲೂ, ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಿಯರಿಂದಲೂ ಸಹ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವವನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸಲು ಹೋರಾಟ ಮಾಡಿದರು.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಮುಸ್ಲಿಂ ಸಮುದಾಯದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಅತ್ಯಂತ ನಿಷ್ಠಾವಂತವಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಗುಂಪುಗಳ ನಡುವೆ ಕಛೇರಿ ದ್ವಂದ್ವವಿಲ್ಲದೆ, ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳ ಸರಿದೂಗುವುದರಲ್ಲಿ ಅಡಚಣೆಯು ಮೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಪ್ರಚಾರಿಸಿದ "ಪರಸ್ಪರ ಭದ್ರತೆ" ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಹಿಂದೂ-ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸಮಾನವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಲು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲಾ ಸಂದೇಶಗಳಲ್ಲಿ "ಇತರರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದೇ ಸಹ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ" ಎಂಬುದನ್ನು ಹತ್ತಿರವಾಗಿ ಎತ್ತಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಹಿಂದೂ-

ಮುಸ್ಲಿಮರ ಏಕತೆಗೆ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೀಡಿದ ಕಾರಣ, ಅವರು ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಈ ಏಕತೆಯನ್ನು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದರು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಕಡಿತಗೊಳಿಸಲು, ಹಿಂದು-ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಏಕತೆ ಒಂದು ಅಗತ್ಯವಾದ ಯೋಜನೆಯಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಭಾರತೀಯನು ತನ್ನ ಧರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ, ಭಾರತೀಯ ಏಕತೆಗಾಗಿ ಹೋರಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದವರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ "ಹಿಂದೂ-ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಏಕತೆ"ಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಏಕತೆಗಳ ಒಕ್ಕೂಟವನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಸತ್ಯ ಹಾಗೂ ನೈತಿಕತೆ ಕಾಳಜಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರ ಹೋರಾಟವು ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು, ಧಾರ್ಮಿಕ ಗೌರವವನ್ನು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಹಾಗೂ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ಪಸರಿಸಲು ನಡೆದಿತು.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಜೀವನವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಅನುಸರಿಸಿದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಅಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಅಹಿಂಸೆ ಎಂದರೆ, ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ಹಿಂಸೆ ತಡೆಯುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಇದು ಮಾನಸಿಕ, ಭಾವನಾತ್ಮಕ, ಮತ್ತು ಆಲೋಚನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಹಿಂಸೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬೀರುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅಹಿಂಸೆ ತತ್ವವನ್ನು ಶಾಂತಿ, ಸಹಾನುಭೂತಿ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವದಿಂದ ಚಲಿಸಬೇಕಾದ ಮಾರ್ಗ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ನಂಬಿದಂತೆ "ಅಹಿಂಸೆ" ಮತ್ತು "ಸತ್ಯ" ಪರಸ್ಪರ ಅವಿಭಾಜ್ಯವಾಗಿವೆ. ಅಹಿಂಸೆಯು ಅವರು ಹೇಳಿದಂತೆ, ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ಹಿಂಸೆ ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಅದು ಮನಸ್ಸು, ಪದಗಳು ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದಯೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರಬೇಕು. ಅವರು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ದಯೆ ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆಯಿಲ್ಲದ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅವರು ಅನುಸರಿಸಿದ ಅಹಿಂಸೆ, ಅವರು ಜನರನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವ ಭಾವನೆಗಳ ಮೂಲಕ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ದಯಾಳುತೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಸಹಕಾರಿ ಬಯಸಿದವರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಹೌಸ್‌ಹೋಲ್ಡ್‌ಗೆ ಆದರ್ಶವಂತ ಬದುಕು ಅನುಸರಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸಮುದಾಯದ ಮುಂದೆ ಹಿಂಸೆ ಎನ್ನುವ ಪದವನ್ನು ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ಹಾನಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮಾನಸಿಕ, ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಆಲೋಚನೆಯ ಹಾನಿಯೂ ಎಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಿದರು. ಅವರು ಯೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿ, ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಹಿಂಸೆ ತಡೆಯಲು ಸೂಚಿಸಿದರು.

ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಎಂಬುದು ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಅತ್ಯಂತ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ ಹೋರಾಟ ತಂತ್ರವಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಇದು ಸಾಮಾಜಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ಅಥವಾ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಎದುರಿಸುವ ಹಿಂಸೆಯಿಲ್ಲದ ತಂತ್ರವಾಗಿದೆ. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ತತ್ವವು ಧರ್ಮ, ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯ, ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ತಲುಪಿಸಲು ಶಾಂತಿಯುತ ಹೋರಾಟ ಮತ್ತು ದೃಢ ನಂಬಿಕೆ ಇದ್ದದ್ದು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆ ತಡೆಯುವ ಮೂಲಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಲು, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದವರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಬೋಧಿಸಿದಂತೆ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಶಾಂತ, ಹಿಂಸೆಯಿಲ್ಲದ, ದೈಹಿಕ ಅಥವಾ ಮಾನಸಿಕ ಹಾನಿ ತಲುಪದೇ ಹೋರಾಡುವ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ. ಅವರು ಸತ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದನ್ನು ತಮ್ಮ ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದ ಸಬಲೀಕರಣ ಎಂದು ನಂಬಿದವರು. ಅವರು ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಬಲವಾದ ನೈತಿಕ ಹೋರಾಟದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಂಬಿಕೆ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸತ್ಯದ ಮೇಲೆ ಹಾರೈಸಿದರು. ಅವರ ಪ್ರಕಾರ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಸತ್ಯದಿಂದ ಹೊರಹೋಗುವುದನ್ನು ತಡೆಯುವ, ಆದರೆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಬಳಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿದೆ. ಅವರು ಪೌರತ್ವ ಮತ್ತು ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಟ ಮಾಡಿದವರು, ಆದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರು ತಮ್ಮ ನೈತಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಮರಳಿಸಬಹುದು ಎಂದು ವಿಶ್ವಾಸ ಬಲಪಡಿಸಿದವರು.

1930ರಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾಗಿ "ಉಪ್ಪು ಚಲಾವಣೆಯ" ಮೂಲಕ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ತಮ್ಮ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿದವರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಅವರು ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಅಧಿಕಾರವನ್ನೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು ಮತ್ತು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ತೀವ್ರ ವಿರೋಧವನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದರು. ಇದು ದೇಶಾದ್ಯಂತ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾದ ಹೋರಾಟದ ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು 1917ರಲ್ಲಿ ಬಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಚಂಪಾರಣ್ ಮತ್ತು ಕೋಥಾ ಹೋರಾಟಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದ ನಂತರ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಲೋಕಪರಿಚಿತವಾದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ದೊರೆಯಿತು. ಇದು ನಾಗರಿಕರ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಜೋರಾಗಿ ಆಯ್ಕೆಮಾಡಿದ ಒಂದು ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. 1929ರಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು "ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಜ್" (ಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ) ಅಥವಾ ಸ್ವತಂತ್ರ ಭಾರತಕ್ಕಾಗಿ ಹಲವಾರು ಹೋರಾಟಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದವರು. ಈ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಅವರು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ವಿರೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಂತಿಯುತ, ಹಿಂಸೆಯಿಲ್ಲದ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದರು.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ನಂಬಿದ್ದಂತೆ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ತಾಕತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ದರ್ಶನಗಳನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಹಕ್ಕುಗಳ ಹೋರಾಟವನ್ನು, ಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ವೈಚಾರಿಕತೆಗಳನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ

ಹಾರೈಸಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವು ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಅನುಸರಿಸಿದ ಪೂರಕವಾದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ, ಅದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಮಾನವನ ಹಕ್ಕುಗಳು, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಎತ್ತುತ್ತದೆ.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ವೈಚಾರಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವು ಸಮಾಜದ ಹಿತಚಿಂತನೆಯೊಂದಿಗೆ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೋರಾಟದ ಪ್ರಚೋದಕಗಳು ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯ ಮಾರ್ಗಗಳು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸುವುದರ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿದೆ. ಅವರು ನಂಬಿದಂತೆ, ಧರ್ಮವು ಮಾತ್ರ ಸಮಾಜವನ್ನು ವಿಭಜಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಬದಲಾಗಿ ಅದು ಪವಿತ್ರತೆ, ಸಹಾನುಭೂತಿ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವವನ್ನು ರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗಿರಬೇಕು. ತಮ್ಮ ಹೋರಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ, ಯಾವುದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಮುರಿಯದೆ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಜನರಿಗಾಗಿ ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಗುರಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟವರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹೋರಾಟವು "ನಮ್ರತೆ" ಮತ್ತು "ತ್ಯಾಗ" ಎಂಬ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡು ಗುಣಗಳನ್ನು ಅವರು ದೇವರ ಮಾರ್ಗಗಳಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದರು ಮತ್ತು ಇವು ಅವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಅಪಾರ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಹೊಂದಿದವು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು, ಧರ್ಮವು ನಾವು ದೇವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಪರಸ್ಪರ ಮಾನವ ಸಹಜತೆಯೊಂದಿಗೆ ಕೂಡ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ನಾವಾಗಬಹುದು. ನಮ್ರತೆ ಎಂದರೆ; ನಾವು ಇತರರನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕು, ಅವರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕು ಮತ್ತು ನಾವು ದೇವರ ಆಜ್ಞೆಗಳಿಗೆ ಅಧೀನರಾಗಬೇಕು. ಗಾಂಧೀಜಿ ತಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ತಾವು ಅನುಸರಿಸಿದ ನಮ್ರತೆ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಂಸೆಯ ದಾರಿಯಿಂದ ದೂರವಾಗಿ ಬದಲಾಯಿಸು ನಿಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಹೇಳಿದವರು.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ತ್ಯಾಗವು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ತ್ಯಾಗವು ಆತ್ಮನಿರೋಧ ಮತ್ತು ಜಾತಿ, ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದಿಂದ ಆದ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖ ಆದರ್ಶವಾಗಿದೆ. ತಮ್ಮ ಹೋರಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಎಂದೂ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜಾತಿ ಭೇದ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಭೇದಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಬಲವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ಮೂಲಕ ದಯಾಳುತೆಯ ಪರಿಗಣನೆ ಮಾಡಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಹಿಂದೂ ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲಿಂ ಸಮುದಾಯಗಳ ನಡುವಣ ಸಂಘರ್ಷ ಮತ್ತು ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಅಂತರಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಜಾತಿ ಭೇದದ ವಿರೋಧದಲ್ಲಿ ತೀವ್ರವಾಗಿ ನಿಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಮಾನವನ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸಮಾನವಾಗಿ ಕಾಣಬೇಕೆಂದು ಬೋಧಿಸಿದರು ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ದೇವರ ಪ್ರೀತಿ, ದಯೆ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗದ ನೈತಿಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ನಂಬಿದವರು. ಅವರ ಪ್ರಕಾರ, ಶಕ್ತಿ ಎಂದರೆ, ದೈಹಿಕ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲ, ಆದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಪ್ರಬಲತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಧರ್ಮವು ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಮತ್ತು ಸ್ವಚ್ಛತನದಿಂದ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಅವರು ಬಲವಾದ ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವಂತೆ ಹೇಳಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಸದಾ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು, "ನಾವು ಹಿಂಸೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ಬೈಸುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಯಾವುದೇ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಶಾಂತಿಯ ಮೂಲಕ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದೇ ಮುಖ್ಯ." ಇದರಿಂದ ಅವರು "ನಮ್ಮತೆ" ಮತ್ತು "ತಾಯಿಯ ತ್ಯಾಗ" ಎಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲು ತಮ್ಮ ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ನೈತಿಕತೆ ಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು. ಅವರು ಭಾರತೀಯ ಪೌರತ್ವವನ್ನು ಗಾಳಿಪಟದಂತೆ ಪರಿಗಣಿಸಿ, ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಸೇವೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದವರು.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅರಿವು ಈ ಎರಡು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಅಂಶಗಳಾಗಿವೆ. ಅವರು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವು ತನ್ನ ದೈಹಿಕ ಹಾಗೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿ, ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಮಾಜದ ಒಳನೋಟವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಮೂಲಕ ರೂಪುಗೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದು ನೈತಿಕ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು, ಸಾಮೂಹಿಕ ಹಿತಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಂತೆ; ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಸದಾ ತಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಸತ್ಯ, ಅಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆ ತತ್ವಗಳ ಮೂಲಕ ರೂಪಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ ಪ್ರಕಾರ, ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ವತಂತ್ರತೆ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಿಶುದ್ಧತೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಈ ತತ್ವಗಳ ಮೂಲಕ ಅವಿಭಾಜ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದವು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಪ್ರಕಾರ, ಸತ್ಯ ನಿಷ್ಠಪಟತೆ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಶಕ್ತಿಯ ಮೂಲಭೂತ ಅಂಶವಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಹೇಳಿದಂತೆ, "ನಾನು ನನ್ನ ನಡವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವತ್ತೂ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪಾಲನೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ." ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತವಾಗಿ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ಸತ್ಯಗೊಳಿಸಲು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿದವರು. ಇವು ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದು, ಅವರು ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸಮುದಾಯಗಳನ್ನು ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿ ಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಅಹಿಂಸೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ಹಿಂಸೆ ತಡೆಯುವಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮಾನಸಿಕ ಮತ್ತು ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಕೂಡ ತಡೆಯಲು ಅವಶ್ಯಕ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದರು. ಅಹಿಂಸೆಯು ಅವರು ಹೇಳಿದಂತೆ, ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ದಯೆ ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಮೂಲವು, ಇದು ಕೇವಲ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೊಂದಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಗೌರವವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು

ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ಜಾತಿ, ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಮೇಲಿನ ಭೇದವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಲು ಹಾರೈಸಿದರು. ಅವರ ಪ್ರಕಾರ, ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವು ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಶೋಷಣೆಯನ್ನು, ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮಾನವೀಯತೆ ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅಥವಾ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಬದಲಾಗಿ ಇದು ದೇಶಾದ್ಯಂತ ವ್ಯಕ್ತಿಗೊಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠತನ, ದೃಢತೆಯ, ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಮುನ್ನಡೆವ ಹಕ್ಕು ಎಂದು ನೋಡಿದವರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೆತ್ತರು, "ನಾವು ಬಾಳು ಹೊತ್ತಿದಂತೆ ನಾವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇವೆ." ಇದರಿಂದ ಅವರು ಮಾನವೀಯತೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯ, ಮತ್ತು ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಗತಿಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ನಂಬಿದರು. ಅವರು ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೋರಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ದೇಶಾದ್ಯಂತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಜನರ ಒಳಪಡೆಯಲು ಗುರುತಿಸಿದರು. ಹೀಗಾಗಿ, ಸ್ವದೇಶೀ ಚಳವಳಿಯ ಮೂಲಕ ಅವರು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಭಾರತೀಯನಿಗೆ ದೇಶದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿದ್ದು, ದೇಶದ ಮುಕ್ತಿಯ ಹೊತ್ತಿದರೆ ಅದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ನೈತಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಸದಾ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಏಕತೆಗಾಗಿ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದರು. ಅವರು ನಂಬಿದಂತೆ, "ನಮಗೆ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆ ಬೇಕಾದರೆ, ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ಕಟ್ಟಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ." ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರಪಂಚದ ಶಾಂತಿ ಅವಿಭಾಜ್ಯವಾಗಿ ಏಕತೆ ಎಂಬ ಅಂಶದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿತ್ತು. ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತಮ್ಮ ಧರ್ಮ, ಜಾತಿ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಭೇದಗಳನ್ನು ಮೀರಿ, ಮಾನವೀಯತೆಗಾಗಿ, ನ್ಯಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಗಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವರ ಕನಸು. ಅವರು ಹೇಳಿದರು, "ನಮ್ಮ ಸಾಧನೆಯ ಗುರಿ ಮಾತ್ರ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆಯ ಸ್ಥಾಪನೆ." ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಹೊರಗೊಮ್ಮಲು, ದೇಶಭಕ್ತಿಗೆ ಮತ್ತು ಸಹಾನುಭೂತಿಗೆ ಕೇವಲ ತಮ್ಮ ದೇಶವನ್ನೇ ಅಲ್ಲ, ಪ್ರಪಂಚದ ಮಾನವೀಯ ಹಿತಚಿಂತನೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ವಿಶ್ವಮಾನವತೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಲು ಹಾಕಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ಅವರು ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಪ್ರೀತಿ, ದಯೆ ಮತ್ತು ಹೋಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಲು ಬೋಧಿಸಿದರು.

ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಸಮಾಜದ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವು ನಿಜಕ್ಕೂ ಅನೇಕ ಆಧುನಿಕ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ವಿಶ್ವದ ಮಾದರಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವು ವಿಶ್ವಸಾಮರಸ್ಯ, ಅಹಿಂಸೆ**, ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯ ಕುರಿತಾದ ಅವರ ನಂಬಿಕೆಗಳ ಪೈಕಿ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಹೊಂದಿತ್ತು.

ಅವರು ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಭೇದವನ್ನು ದೂರ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸಮಾನತೆಯ, ಶಾಂತಿಯ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಲು ಶ್ರಮಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ ಕನಸು ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆಯ ಸ್ಥಾಪನೆ. ನಾವು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಅನುಸರಿಸುವ ಹಲವಾರು ಹೋರಾಟಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆ, ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ನೀಡಿದ ದಾರಿ ಮತ್ತು ಅವರ ತತ್ವಗಳು ಇಂದು ಕೂಡ ಜಾತಿ, ಧರ್ಮ, ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಭೇದಗಳನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತಿವೆ. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಒಂದು ಮೌನತೆ ಅಥವಾ ವೈಭವದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಎಂದರೆ; ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ದೈಹಿಕ ಹಿಂಸೆ ಇಲ್ಲದ ಬದುಕು. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸೆ, ಪ್ರೀತಿಯ ಮೂಲಕ ಸಾಧಿಸಬಹುದಾದ ಒಂದು ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿದೆ. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಕನಸು ಮಾತ್ರ ಭಾರತವನ್ನೇ ಅಲ್ಲ, ಪ್ರಪಂಚದಾದ್ಯಂತ ಹೀನವಾಗಿ ಉಳಿದ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಹಕ್ಕುಗಳ ಪುನಃಸ್ಥಾಪನೆ. ಅವರು ಪ್ರಪಂಚದ ದೇಶಗಳನ್ನು ಸಮಾನತೆಯತ್ತ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಲು, ಕೇವಲ ರಾಷ್ಟ್ರಪಾಲನೆಯೊಳಗಿನ ಗಡಿಬಿಡಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲದೆ, ವಿಶ್ವ ಬಾಂಧವ್ಯ ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ಮಾನವೀಯ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದರು. ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವು ಇಂದು ಕೂಡ ನಮ್ಮ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಮಹತ್ವದ ಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ನಾವು ಉತ್ತಮ ಸಮಾಜ, ಉತ್ತಮ ವಿಶ್ವವನ್ನು ರಚಿಸಲು ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಾರಿಯನ್ನು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ, ನೈತಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯ ಮೂಲಕ ರೂಪಿಸಬೇಕು. ಅವರ ಕನಸು ಅಹಿಂಸೆ, ಸತ್ಯ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿಯ ಕುರಿತ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ.

ಗ್ರಂಥಸೂಚಿ

1. Bhargava.M.L, 1997, Gandhi's Vision of the Social Order
2. Fisher.M, 1969, Gandhi: The Man and His Mission
3. Gandhi.M.K, 1909, Hind Swaraj
4. Gandhi.M.K, 1927, The Story of My Experiments with Truth
5. Gauri Ma, 1975, Gandhi and His Critics
6. Iyer.R, 1973, The Philosophy of Gandhi
7. Kripalani.J.B, 1961, Gandhi and the Contemporary World
8. Nanda.B.R, 1976, Social and Political Thought of Mahatma Gandhi
9. Nayar.S, 1990, Gandhi and the Ashram: The Vital Link
10. Parekh.B, 1997, Gandhi: A Political and Spiritual Life
11. Parekh.B, 2001, Gandhi: A Very Short Introduction
12. Tendulkar.D.G, 1951, Gandhi's Social Thought